

نظریه؛ مطالعات پیچیدگی و فلسفه باز

گفت‌وگویی در نظریه‌شناسی، تز توسعه یافته اورول، سوکالیزم،
فلسفه باز، مطالعات پیچیدگی و مسئله تغییر

■ گویا بزرگی ■

www.ketab.ir

نقد فرهنگ

۱۴۰۰

■ سرشناسه: بزرگی، گویا، ۱۳۴۹- ■ عنوان و نام پدیدآور: نظریه؛ مطالعات پیچیدگی و فلسفه باز؛ گفت‌وگویی در نظریه‌شناسی، تر توسعه یافته اورول، سوکالیزم، فلسفه باز، مطالعات پیچیدگی و مسئله تغییر/گویا بزرگی؛ ویراستار خدیجه آسیمه. ■ مشخصات نشر: تهران: نقد فرهنگ، ۱۴۰۰. ■ مشخصات ظاهری: ۲۱۵ ص. ۲۱/۵×۱۴/۵ س.م. ■ شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۹۱۹-۰۳-۵ ■ وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا ■ موضوع: بزرگی، گویا، ۱۳۴۹- ■ مصاحبه‌ها؛ اورول، جورج، ۱۹۰۳-۱۹۵۰.م. نظریه ■ رده‌بندی کنگره: B۸۴۲ ■ رده‌بندی دیویی: ۱۴۴ ■ شماره کتابشناسی ملی: ۸۵۰۶۹۵۸

نقد فرهنگ

■ نام کتاب: نظریه؛ مطالعات پیچیدگی و فلسفه باز (گفت‌وگویی در نظریه‌شناسی، تر توسعه یافته اورول، سوکالیزم، فلسفه باز، مطالعات پیچیدگی و مسئله تغییر)
 ■ نویسنده: گویا بزرگی
 ■ ویراستار: خدیجه آسیمه
 ■ ناشر: نقد فرهنگ (به سفارش خانه جامعه‌شناسی ایران)
 ■ نوبت چاپ: اول
 ■ سال انتشار: ۱۴۰۰
 ■ تیراژ: ۵۰۰ نسخه
 ■ شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۹۱۹-۰۳-۵
 ■ قیمت: ۷۵,۰۰۰ تومان

📧 naqdefarhangpub

✉ @naqdefarhangpub

🌐 www.naqdefarhang.com

نشانی: پردیس، میدان عدالت، خ فروردین جنوبی، خ سعدی، مجتمع قائم ۱، بلوک A2، واحد ۲۰۳
 تلفن: ۷۶۲۷۶۷۴۸ | تلفن مراکز پخش: ۰۹۹، ۶۶۶۶۰۰۷، ۶۶۹۶۷۰۰۷، ۶۶۴۸۶۳۵

© کلیه حقوق محفوظ و مخصوص انتشارات نقد فرهنگ است.

فہرست

۹	پیش گفتار.....
۱۳	(۱) نظریہ.....
۵۵	(۲) نظریہ شناسی روش.....
۶۹	(۳) فلسفہ باز.....
۹۹	(۴) تراورول.....
۱۱۹	(۵) سوکالیزم.....
۱۴۳	(۶) مطالعات پیچیدگی.....
۱۶۱	(۷) مسئلہ تغیر.....
۱۸۱	پی گفتار.....
۱۸۵	پیوست.....
۲۰۹	کتاب شناسی تکمیلی.....

آنجا که شناخت باشد، اندیشه‌ها هماهنگ‌اند.^۱
(زرتشت درگات‌ها)

پیش‌گفتار

طرح مسئله: «نظریه» یکی از واژه‌های مبهم عصر ماست. نظریه نقطه کور مطالعات میان‌رشته‌ای است. در میدان علم، با مشخص کردن نظریه با برچسب «نظریه علمی»، تا حدودی چارچوب آنچه می‌شود نظریه نامید، تصویری روشن به دست می‌دهد؛ اما خارج از آن و در علوم انسانی، نظریه به چهل تکه‌ای می‌ماند که فقط هم‌پوشانی‌های تقریبی پیوستگی آن را حفظ کرده‌اند؛ اما منظور ما صورتی بنیادی و فراگیر و گسترده از نظریه است که شامل همه میدان‌هایی است که نظریه در آن کار می‌کند. در واقع، پلی بین علوم طبیعی و علوم انسانی است. چنین دیدگاهی علاوه بر بحث فنی و کالبدشکافی نظریه، به چیزی بیش از نیاز دارد: به یک چارچوب فلسفی باز؛ به میزگردی که تمامی گروه‌هایی که با نظریه کار می‌کنند، در آن سهیم باشند. در حاصل جمع گشتالتی دو مؤلفه اساسی اتفاق نظر و اختلاف نظر وجود دارد که سرانجام می‌شود پلی‌هایی بین میدان‌های متفاوت در پژوهش‌های میان‌رشته‌ای برقرار کرد. در چنین جهتی، فلسفه باز یک نقشه راه پیش پای ما می‌گذارد؛ یک راه طبیعی و غیرخطی که شامل هیچ خط ازینش تعیین‌شده‌ای نیست، درعین حال همه نگاه‌های دیگر در آن دیده می‌شود. این فلسفه باز است و در اینجا همه راه‌ها گشوده‌اند؛ جایی که مسئله باز می‌ماند و نظریه نیز همین‌طور. در

۱. به نقل از: پرویز شهریاری، (۱۳۹۰)، نگاهی به تاریخ ریاضیات در ایران، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ص ۳۱.

این میان، مسئله باز نظریه، مسئله‌ای بنیادی است و واکاوی آن برای گام‌های بعدی حیاتی است. نظریه آن جعبه سیاه و آن حلقه گم شده است و فلسفه باز کمک خواهد کرد که در فقدان آن، با پیچیدگی مسئله روبه‌رو شویم و گام‌های مؤثری در این جهت برداریم. گام برداشتن در چنین میدان بازی، نیازمند اندیشه‌ای فراگیر و ذهنی باز است؛ جهتی باز که کوره‌راهی است طبیعی به منظور گشودگی در فضای مسئله‌های پیش رو. کتاب حاضر حاشیه‌ای است بر چنین متن گسترده‌ای؛ بر هزار راه نرفته در اندیشه واژگون اندیشیدن به معنای واقعی کلمه. اما این دگراندیشی نیازمند عمل است؛ عمل به همه آنچه ممکن است فلسفه باز به حساب آید. کتاب را بخوانید. حتی اگر به اندازه یک اپسیلون، تغییری در نگرش شما پدید آید، کتاب به هدف خود رسیده و گامی برداشته شده است و بنابراین، مسئله‌ای به جهت نظریه‌ورزی در یک راه طبیعی باز شده است؛ اما همه این امر وابسته به نقد است. «نقد و نظر» مختصات اندیشه باز است. نقد و نظر دم و بازدم حیاتی در این فضای طبیعی و ورود به طبیعت فلسفه است؛ در خودکاوشگری ذهن و این پرسش که انسان چگونه انسان شد؛ چنان که زمانی پوپر دل‌بستگی آن را داشت. مسئله بزرگ فلسفی انسان جهان‌شناسی است (پوپر، ۱۹۵۹): «مسئله شناختن و فهمیدن جهان، و از جمله خودمان و شناختمان به عنوان جزئی از جهان.» مسئله «مسئله شناخت» است و کتاب گفت‌وگویی در این جهت است. بخش بزرگ‌تر کار از من نیست، از دیگرانی است که در این راه همراهشان بوده‌ام، از بزرگانی که من چون کودکی بر شانه‌هایشان سواری مجانی گرفته‌ام. یکی از آن‌ها جورج اورول است که تروی در فلسفه باز برای من راه گشا بوده است و آن را توسعه داده‌ام. این کتاب کوچک به وی تقدیم گردیده است. دیگران بسیاری هم هستند: پوپر در نظریه‌شناسی، نورمن بلیکی در روش‌شناسی، فردیناند گونست در فلسفه باز، آلن سوکال در سوکالیزم، ادگار مورن در مطالعات پیچیدگی و چارلز هندی در مسئله تغییر. من به همه این عزیزان مدیونم و در این راه، گاهی فقط همچون گزارشگری بوده‌ام که به توصیف آن چیزی پرداخته‌ام که غالباً به حس دریافت کرده‌ام. اگر در متن قوتی هست، از این بزرگواران است و اگر ضعیفی هم هست — که

حتماً هست - از من است که متن حاضر فقط تلاشی برای بهبود آن به کمک خواننده گرامی خواهد بود.

یادداشت: باید اضافه کنم که «هسته اصلی کتاب»^۱ از گفت‌وگویی خودمانی با اعضای خانه جامعه‌شناسی ایران، همچنین صفحه متودیا و گفت‌وگویی با آقای محمود نصرتی شکل گرفت. وی که دکترای رشته جامعه‌شناسی فرهنگی دارد، جوانی است که هم‌وغم خود را بر مسئله روش‌شناسی و نقد علوم اجتماعی، به‌ویژه جامعه‌شناسی در جهت آکادمیک آن و نیز جامعه‌شناسان ایرانی، متمرکز کرده است. قالب اول گفت‌وگو تلاشی بود برای نشان دادن تصویری ساده از نظریه‌شناسی و برخورد آن با میدان روش؛ اما خروجی کار جهتی شد برای ایده‌گسترش دادن آن؛ به‌طوری که بحث فلسفه باز را هم در بر بگیرد. چنین بود که مطالبی دیگر در قالب پرسش و پاسخ به نوشتار بحث افزوده شد تا سرانجام به تدوین کتابی که اینک پیش روی شماست، انجامید. بنابراین سپاس‌گزاری من از ایشان است؛ نیز آقای دکتر شاهپور نصرتی که برگردان بخشی از متن کتاب نظریه‌شناسی به انگلیسی را بر عهده گرفتند و بر چند نکته از متن انگشت گذاشتند که پاسخ آن نیز در نوشتار حاضر لحاظ گردیده است. از ایشان نیز سپاس‌گزارم.

* اظهارنظرهای کلیدی در پیوست کتاب در پیوند با متن، مکملی بر برخی گفتارهای کتاب است. همچنین شایان ذکر است که در بحث نظریه‌شناسی، چون هدف تأکید بر «متن نظریه» بوده، در جاهای مختلفی، به پاره‌گفته‌هایی از متون ارجاع داده شده و با ذکر منبع آمده است.

در تکمیل گفته اخیر باید اضافه کنم که نظریه یک برجستگی و به عبارت دیگر یک «برمتن» است که در «ناخودآگاه متن» ریشه دارد و همان‌طور که در جای دیگری گفته‌ام، نظریه قلۀ یک کوه یخ است که بخش بزرگ‌تر و پنهانی دارد که ریشه آن «در متن» است. بنابراین، متن در نظریه‌شناسی یک مؤلفه کلیدی است.

۱. که در واقع، به تقریب یک چهارم کتاب حاضر بود و بر چهار بخش نظریه، نظریه‌شناسی، نظریه‌شناسی روش و فلسفه باز تمرکز داشت و مسئله پیچیدگی و نیز مسئله تغییر ذیل فلسفه باز عنوان گردیده بود. لذا پرسش‌های بیشتری را افزودم تا محتوایی پیوسته به متن داده شود و کتاب حاضر شکل بگیرد.